

naar voren te halen die aansloten bij de ideologie van het nationaal-socialisme en het fascisme voorzover deze zich keerden tegen de parlementaire democratie en bijvoorbeeld tegen de vrijheid waarmee arbeiders in eigen vakverenigingen voor een betere beloning van hun werk opgekomen waren. In de zomer en herfst van '41 lag evenwel de periode achter de rug waarin de bezetter uit dergelijke beschouwingen enig politiek profijt kon trekken. Tussen hem en de Unie was het laken doorgesneden; stukken als boven aangehaald, hadden de bedoeling, de geesten te richten op hetgeen in Nederland na de bevrijding geschieden moest. Voorzover zij impliciet van de zekerheid dier bevrijding uitgingen, waren zij anti-Duits. Dat werd door Seyss-Inquart ook heel wel begrepen: eind november liet hij Rauter de verdere verspreiding van dit soort gedrukt scholingsmateriaal verbieden; wat er nog aan voorraden restte, werd door de *Sicherheitspolizei* in beslag genomen.

Heeft die scholing nu veel invloed gehad? Het is een moeilijke vraag. Zeker is het zo dat de Uniekringen door vele van de deelnemers als een volstrekt uniek gebeuren ervaren werden. 'De burgemeester', schreef Eindhoven kort na de bevrijding,

'zat met de fietsenmaker en de dokter en de electricien om de tafel te praten over de toekomst van het Vaderland . . . Met geen pen kan (men) beschrijven, welk een weldadige sfeer er op deze bijeenkomsten van twintig heerste. Welk een openbaring het was, wanneer werkgevers in het bijzijn van hun personeel verklaarden, gefaald te hebben in het verleden op het terrein van de samenwerking met hun arbeiders. Wanneer de arbeiders openlijk erkenden, dat ook hun houding vaak te wensen had overgelaten. Het was telkens weer verbazingwekkend om te zien hoe de mensen, mannen en vrouwen, van heinde en ver soms uren kwamen fietsen om besprekingen, waar iemand van het Driemanschap aanwezig was, bij te wonen. Er zijn maanden geweest dat ik gedurende vijf dagen per week dagelijks ongeveer vier vergaderingen van twintig man toesprak en deze mensen verbreidden dan in hun dorpen en wijken van de stad hetgeen zij hadden gehoord . . . Ik had een onbeperkt vertrouwen, ik zou bijna zeggen: geloof in onze Koningin. Wij doen niet veel anders, zo zei ik in mijn honderden redevoeringen . . . dan het bouwland omploegen om het gereed te maken voor het zaad dat straks Hare Majesteit daarin zal uitstrooien.'¹

¹ L. Eindhoven: Memorandum (april 1946), p. 7-8 (CNU, 2b). Wat Eindhoven zich bij die beeldspraak voorstelde, liet hij in de lente van 1942 aan de regering weten. In zijn opdracht zond toen een relatie, ir. E. A. Plate, vanuit Zwitserland een memorandum naar Londen waarin Eindhoven liet bepleiten dat luitenant-generaal b.d. M. Boerstra, oud-commandant van het Koninklijk Nederlands-Indische Leger, na de bevrijding 'landvoogd' zou worden. 'Het Nederlandse volk in zijn overgrote meerderheid heeft het verlangen, dat het rijk geruime tijd na de bevrij-